

KRZYSZTOF KWIATKOWSKI

Między statycznością i mobilnością Between stability and mobility

Cechami konstytuującymi współczesne społeczności stają się: mobilność (socjologia mobilności – J. Urry), otwartość, sieciowość (społeczeństwo sieci – M. Castells), specyficzna nieprzewidywalność (społeczeństwo ryzyka – U. Beck, płynna nowoczesność – Z. Bauman), pluralizm stylów życia i związany z nim rosnący indywidualizm, dążenie do względnej równości, które proponuję nazwać imperatywem równowagi społecznej. Permanentne zmiany społeczne (P. Sztompka) na ogół powodują intensyfikację tych zjawisk. Oczywiście obraz ten nie jest jednoznaczny – zjawiskom tym towarzyszą w pewnym zakresie ich dialektyczne uzupełnienia.

Fenomen mobilności współczesnego społeczeństwa jest wielowymiarowy: polega na permanentnych zmianach miejsc zamieszkania w poszukiwaniu lepszej pracy, „wyzwalaniu się” z krajów rządzonych przez autorytarne reżimy, „wyzwalaniu się” z obszarów niedostatku i ubóstwa. W wymiarze najprostszym obejmuje mobilność codzienne podróże do pracy i z powrotem oraz podróże turystyczne. Mobilność pozioma często sprzężona jest z mobilnością „pionową” – transferami jednostek pomiędzy warstwami i klasami społecznymi.

W wymiarze jednostki najlepiej zdefiniował tożsamość dynamiczną – mobilną jako trajektorię tożsamości Anthony Giddens. (Giddens, 2007).

Obraz współczesnego społeczeństwa i jego tożsamości pozostaje na ogół w wyraźnej sprzeczności z tworzoną obecnie architekturą i urbanistyką. W pewnym sensie twórczość architektoniczna ignoruje

The following features are gradually becoming constituent elements of contemporary societies: mobility (sociology of mobility – J. Urry), openness, networking (network society – M. Castells), specific unpredictability (risk society – U. Beck, liquid modernity – Z. Bauman), pluralism of lifestyles and growing individualism which is associated with it, as well as a striving to relative equality which I propose to refer to here as the imperative of social equilibrium. Permanent social changes (P. Sztompka) generally lead to an intensification of these phenomena. Naturally the above picture is not uniform – the above phenomena are accompanied to some extent by their dialectic varieties and supplements.

The phenomenon of the mobility of the contemporary society is multi-dimensional: it consists in permanent changes of habitation in search of better job opportunities, in becoming “liberated” from countries ruled by authoritarian regimes, in “liberating” oneself from areas of privation and poverty. In its simplest dimension, mobility comprises daily journeys to and from work as well as traveling as tourists. Horizontal mobility is often combined with “vertical” mobility – that is with the transfer of individuals between various social classes and strata.

On the plane of the individual, the dynamic – mobile identi-

problem permanentnych zmian społecznych i narastającej mobilności społecznej. Powstające uformowania architektoniczne są w istocie tradycyjne, statyczne. Nie rozwijają się rozwiązań technicznych, które umożliwiłyby w szerszym zakresie elastyczne zmiany. Z drugiej strony istniejące rozwiązania utrudniają ewentualną wymianę i zastąpienie zużytych – nieaktualnych rozwiązań nowymi. Zjawiska te w sposób spotęgowany występują w obszarze urbanistyki. Obejmująca olbrzymie fragmenty przestrzeni kraju zabudowa, której parametry uległy dezaktualizacji, nie może być ani wymieniona, ani w decydujący sposób dopasowana do zmieniających się wymagań. Można tę sytuację określić w języku ekonomii jako zużycie moralne. Zużycie moralne to spadek wartości środka trwałego w rezultacie postępu technicznego i związanego z nim pojawienia się na rynku nowocześniejszych środków trwałych. Taka „zużyta” zabudowa pozostaje – stając się przestrzenią zdegradowaną. W osiedlach mieszkaniowych, które przestały spełniać wymagania, na ogół dochodzi do wymiany mieszkańców. Są one opuszczane przez jednostki bardziej przedsiębiorcze. Pozostający mieszkańcy bez przenoszenia się fizycznego stają się mieszkańcami gorszej dzielnicy, czasem wręcz na pograniczu slumsów. Często takie osiedla stają się przestrzeniami ludzi wykluczonych. Zamiast stymulować procesy wymiany substancji lub jej głębokiej modyfikacji, dochodzi do żywiołowych procesów wymiany mieszkańców. W poziomie ideowym owa niekompatybilność powoduje swego rodzaju alienację architektury z logiki innowacyjności i permanentnej wymiany panującej w innych dziedzinach działalności ludzkiej. Współczesne samochody, telefony komórkowe, komputery i inne przedmioty wysoko zaawansowane technicznie w przeciwieństwie do dzieł architektury ulegają stałej ewolucji technicznej i w większym stopniu umożliwiają ekspresję indywidualizmu jednostek. Można wysunąć hipotezę, że przestrzenią tożsamości współczesnych ludzi i społeczeństw staje się przestrzeń przedmiotów i sieci wirtualnych, wypierając przestrzeń architektury. Należałoby rozważyć możliwość wyzbycia się przez twórców architektury ambicji swoistej „ponadczasowości”/„wieczności” – poddania się logice zmian i wymiany. Uwolnienie architektury/urbanistyki od firmitas – owej witruwiuszowskiej trwałości upodobni ją do innych dziedzin twórczości ludzkiej i zintegruje ją z nimi. Tak redefiniowana architektura zastąpiłaby procesy żywiołowej wymiany mieszkańców planową – wpisaną w sam proces kreacji wymianą substancji lub jej części. Przestrzeń powinna stać się zasobem w jakimś sensie odnawialnym. Postawioną tu tezę oczywiście niezmiernie trudno jest zilustrować jakimś nawet ideowym szkicem projektu. Proponowana roboczo hipotetyczna tkanka miast powinna tworzyć elementy trzech rodzajów:

1. Elementy stałe, w tym zastane elementy układów zabytkowych – obecnie głównych nośników tożsamości miast,
2. Elementy elastyczne, w tym zawierające elementy stałe, np. jakąś formę „szkieletu” i elementy wymienne podlegające recyklingowi,
3. Elementy w całości podlegające recyklingowi.

Elementy architektury elastycznej, być może nawet w jakimś zakresie mobilnej (kinetycznej) w pełni zindywidualizowane, stanowiłyby właściwe ramy przestrzenne dla współczesnego społeczeństwa permanentnej zmiany społecznej. Umożliwiłaby kształtowanie tożsamości dynamicznej. Obecnie elementy techniczne często używane są jako substytut nowoczesnego „ornamentu”. Alternatywą i uzupełnieniem dla nich powinien być recykling architektoniczny – wypracowanie technik umożliwiających permanentną wymianę „zużytych” elementów (jednak nie na zasadzie

ty was most fully defined as a trajectory of self-identity by Anthony Giddens (Giddens, 2007). The picture of the contemporary society and its identity remains on the whole in stark contrast with the currently created architecture and urban design. In a sense, the architectural creation ignores the problem of the permanent social changes and the growing social mobility. In their essence, the created architectural forms are traditional and static in character. No technical solutions which would enable one to introduce more flexible changes on a larger scale are being developed. On the other hand, the existing solutions make it difficult to exchange and substitute the worn-out and outdated solutions with new ones. The above phenomena occur with particular intensity within the sphere of urban design. The housing which comprises vast fragments of the national territory and whose parameters have become outdated, can be neither exchanged, nor radically adjusted to the changing requirements. In the language of the economy one may define this situation as a case of moral wear and tear. The moral wear is nothing else but a loss of value of a capital asset in the effect of technological progress and the emergence on the market of more modern capital assets. Nevertheless such “worn” housing remains and becomes a degraded space. In the majority of cases on housing estates which have ceased to meet the requirements, one deals with an exchange of inhabitants. The more enterprising individuals tend to leave. Whereas without moving in the physical sense, the remaining inhabitants automatically tend to inhabit a worse quarter which is often identified with slums. Not infrequently, such housing estates become areas inhabited by people from the social margin. Thus, instead of processes aimed at stimulating the exchange of the architectural substance, or else its deep modification, we are dealing with spontaneous processes of exchange of their inhabitants. On the ideological plane, this incompatibility leads to a specific type of alienation of architecture from the logic of innovativeness and permanent exchange that can be observed in other areas of human activity. In opposition to works of architecture, contemporary cars, cell phones, computers and other technologically advanced products are subject to continual technological evolution and enable to a greater extent the expression of individual tastes and preferences. One may put forward a hypothesis that it is the space of objects and virtual networks, rather than the space of architecture, that is gradually becoming the space with which the contemporary individuals and societies tend to identify. One should consider the possibility of architects’ ridding themselves of the ambition to strive for a specific “timelessness”/“eternal” quality of their works and becoming subject to the logic of changes and gradual exchange. Freeing architecture/urban design from firmitas – this Vitruvian idea of permanence – will make it similar to other disciplines of human creativity and will integrate it with them. The thus defined architecture would substitute the processes of spontaneous exchange of inhabitants with a planned exchange of architectural substance or else its part; this exchange would be inscribed in the very process of creation. Thus space should become in a sense a renewable resource. It is extremely difficult to illustrate the above hypothesis with some concrete project draft, even on the conceptual level. The suggested working proposition of a hypothetical tissue of a ci-

wyburzania, czy wręcz wysadzania) i zastępowanie ich nowymi, wytworzonymi przy częściowym wykorzystaniu materiałów odzyskanych podczas tego procesu. Moim zdaniem można wysunąć hipotezę, że współczesna architektura i urbanistyka stanowi, określając to metaforycznie, „gorset” – wstrzymujący w jakimś sensie swobodny rozwój społeczności. Dla dynamicznych i indywidualizujących się zbiorowości ludzkich należy wykreować ramy przestrzenne wyzwajające tkwiące w tych społecznościach potencjalne możliwości.

Literatura/Literature:

1. Castells M., 2007, *Spoleczeństwo sieci*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, tyt. oryg. The Rise of Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture, vol. 1, wyd. oryg. 1996.
2. *Future City. Experiment and Utopia in Architecture*, 2007, Thames and Hudson, London.
3. Giddens A., 2007, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa; tyt. oryg. Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age, wyd. oryg. 1991.
4. Gzell S., 1996, *Fenomen małomiejskości*, Wydawnictwo Akapit-DTP, Warszawa.
5. Kronenberg R., 2008, *Portable Architecture*. Design and Technology, Birkhäuser Verlag AG, Basel, Boston, Berlin.
6. Latour S., Szymski A., 1985, *Rozwój współczesnej myśli architektonicznej*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
7. Ragon M., 1963, *Où vivrons-nous demain?*, wyd. Robert Lafont, Paris.
8. Sztompka P., 2005, *Sociologia zmian społecznych*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
9. Urry J., 2009, *Sociologia mobilności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
10. Wislocka I., 1971, *Dom i miasto jutra*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.
11. Zuziak Z., 2008, *O tożsamości urbanistyki*, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, Kraków.

ty should consist of three major types of elements:

1. Permanent elements, including the existing elements of historical complexes – at present the main carriers of city identity,
2. Flexible elements, including permanent elements, such as e.g. some form of a “skeleton” and exchangeable elements subject to recycling,
3. Elements subject to recycling in their entirety.

The elements of flexible architecture, to some extent mobile (kinetic) and fully individualized, would constitute the proper spatial framework for the contemporary society of permanent social change. Such a framework would enable one to shape and create a dynamic identity. At present, technical elements are often used as a substitute for modern “ornaments”. Architectural recycling should constitute an alternative and a supplement for the above solution; this is associated with the preparation of techniques enabling one to continually exchange the “worn” elements of existing substance (though not always relying on the method of demolition or even blowing up) and substituting them with new ones, created partially with the help of materials recovered in the course of the process. In my view, one can put forward a hypothesis that contemporary architecture and urban design constitutes, metaphorically speaking, a sort of “corset” which in a sense hampers and inhibits the free development of society. For the dynamic and progressively individualized human communities, one should create the sort of spatial framework that would release in them their full potential.